

ATLAS-PROJEKTI
SAIRAANHOIDON HISTORIA

MARIAN SAIRAALA 1894 – entinen KUUMELASRETTI 1866 – KUNNALLISSAIRAALA 1884 -						
AIKA	LAITOS	OSOITE	SUUNNITTELU	OMISTUS	PAIKAT	MUUTA
1866	Kuumelasaretti avattiin Kaivohuoneen esikaupungissa tehtailija Heimbergeriltä vuokratussa talossa Vuorimiehenkadulla. Se toimi yksikerroksisessa puutalossa, jossa oli 9 huonetta, kaksi keittiötä ja leivintupa Lisäksi tarvittaessa, etenkin 1867- 69, tilapäisiä kulkutautisairaalaita esim. 1868 11kpl (5)	Vuorimiehenkatu 19		Kirkko / Helsingin kaupunki	20 paikkaa, V. 1866 hoidettuja yht. 217	kunnan sairaalat oli aluksi tarkoitettu vain vähävaraiselle väestölle
1873	Kuumelasaretti muutti Abrahaminkatu 6:n vuokratiloihin ahtaampiin oloihin syrjäseudulle. s.30 Kuumelasaretille 6 lisäpaikkaa ja lisätilaa huoneistoon Ratakatu 6 14 paikkaa s.31 Vuodesta 1878 hoitoa vain epidemiatilaille s.38 1879 joulukuu – tammikuu 1880 toimi myös 30-paikkainen tilapäinen tyfus-sairaala Bogdanoffin huvilassa Töölössä (22)	Abrahaminkatu 6			Aluksi 20 paikkaa, v.1878 32 paikkaa (3) Henkilökuntaa oli emäntä, 2 hoitajaa ja renki sekä lääkäri (4)	Uusi kunnallissääntö 1873 kasvatti kaupungin toimivaltaa (2) Lasaretti siirtyi terveyslautakunnan alaiseksi 1876
1881	Kuumelasaretti muutti taas Eerikinkatu 27:ään Åbergin taloon, jossa toimi vuokratiloissa 5 vuotta s.30 Ylimääräinen 24-paikkainen rokkolasaretti vuokratiloissa Eerikinkatu 46:ssa tammi-lokakuussa s.40	Eerikinkatu 27			20 (3)	Suomen ensimmäinen kunnansairaala perustettiin Ruovedelle 1881
1886	Uusi Kunnallissairaalarakennus valmistui ja Eerikinkadun kuumelasaretti muutti siihen. Se oli tarkoitettu kulkutautisairaalaaksi, yksikerroksinen puurakennus, Lugnetin (Tyynelä) alueelle Työmiehenkadun ja ortodoksisen hautausmaan väliin. s.43 tarkoitettu työtätekeväille ja palvelevalle luokalle, varattomien hoito maksutonta alueelle desinfektiolaitos 1887 s.45	Työmiehenkatu Lastenkodinkadun loppumiskohta	Arkkitehti Theodor Decker	Helsingin kaupunki	38 paikkaa normaalisti, hätätilassa 50 (22)	Lisätty kaupunginvaltuusto teki rakentamispäätöksen jo 1878 HKH IV:2 s.191

	1888 vuokrattiin lisätilaa Työmiehenkatu 5:stä s.46 1890 ylimääräinen tarttuvien tautien sairaala Työmiehenk. 2 1891 myös 2 ylim. sairaalaa 1892 tilapäinen kulkutautisairaala vuokratiloihin Töölön Huvilaan Humalisto N:o 2 ja Leppäsuon koleraparakit käyttöön Työmiehenkatu 2: n sairaala suljettiin s.47 1893 Ylimääräinen sairaala Lastenkodinkatu 7, johon aluksi 15 myöh. 20 paikkaa. s.50					
1894	Uusi kunnallissairaalan laajennus valmistui 1894 ja sen myötä koko sairaala nimettiin uudelleen MARIAN SAIRAALAKSI. Laajennus käsitti: Kolme kulkutautipaviljonkia,(36 paikkaa) obduktiotalon, desinfektiolaitoksen ja vierasmajan, jotka olivat puurakenteisia sekä Yleisautien osaston eli (nyk. sisätautien) paviljongin (40-44paikkaa), joka oli kaksikerroksinen punatiilirakennus. Talousrakennus ja vanhan kunnallissairaalan lisärakennus olivat kiveä. (20) Kulkutautiosastolla hoidettiin äkillisiä tarttuvia tauteja sairastavia esim. tuli-, tuhka-, isorokko, pilkkukuume, kurkkumätä, ei kolera. Ei-epideemisellä osastolla hoidettiin muita paitsi veneerisiä ja mielisairauksia. s.82 Entisestä kuumelasaretista tehtiin keuhkotautiosasto (28-30 paikkaa) ja kaupungin tuberkuloosisairaala	Lapinlahdenkadun, Kirkkomaankadun, satamaradan ja meren rajaamalle kapealle tontille. Nyk. Lapinlahdenk. 16	Suunnittelu arkkit. O. Törnqvist (myöh. Tarjanne) s.74 Yleisautiosaston rakensi arkkit. C. G. Hiort af Ornäs		Uusi paviljonki n. 40-44 sairaansijaa Kuhunkin kulkutautipaviljonkiin 12, vanhaan kuumesairaalaan 28-30, yht. 129 paikkaa (20) Vasta Marian sairaalaan palkattiin sairaalan omat lääkärit, ennen tehtäviä hoitivat köyhäinlääkäri, aluelääkäri, kaupunginlääkäri (4)	Nimi keisarinna Maria Feodorovnan mukaan Humaliston Tilapäissairaalan toiminta lopetettiin ja potilaat siirrettiin uuteen kulkutautiosastoon. s.83
1896	Kulkutautiosastolle rakennettiin puinen tarkastuspaviljonki s.88		Arkkit. Onni Törnqvist		50 Kulkutautios. Sisätautiosastolla jopa 100 potilasta s.90	
1898	Sairaalalle uusi talousrakennus, jossa keittiö, pesula, asuntoja, työpaja ym. 3-kerrosta s.92		Arkkit. O. Törnqvist			
1900	Hoidettuja potilaita 1426, tilanpuutetta (23)				80 p sisätautios. 50 p. kulkutautios	Keskim.hoidettuja päivässä v.1900 sisätauti.os. 85 kulkutaut.os.46,3

1901	Sisätautiosastolle lisätilaa Kaupungin Tulli- ja Pakkahuoneelle marraskuu 1901-toukokuu 1902 s.109				20 paikkaa	Sairaalaan oli saatu sähköt 1901 s.96
1902	Uusi yhteinen sisätautien- ja kirurgian paviljonki, jossa leikkaussali, valmistui s.97 Se oli 2-kerroksinen kivirakennus s.105	Lapinlahdenkadun ja Kirkkomaankadun kulmaus			44 paikkaa, joista 30 kirurgialle s.98	
1904	Marian kulkutautiosaston korjaus ja laajennus. Tuberkuloottisten poliklinikka perustettiin Mariaan ja sairaalaan myös Pohjoismaiden ensimmäinen tuberkuloositoimisto s.495, HKH IV:2 s.196 Uusi 20-paikkainen makuuhalli seuraavana vuonna s.115		Arkkit. E. A. Kranck		Yht. 60 paikkaa, tarvittaessa 70 s.113	Sairaalassa hoidettiin päivittäin noin 170 potilasta
1905	Reijolan tila tuberkuloosisairaalaksi (20paikkaa) ja 1906 Humaliston v.a. sisätautisairaala (50paikkaa)					
1906	Desinfektiovierasmajan laajennus s.119					
1907	Ylimääräisiä sairaaloita Humalisto, Hesperian entinen kansakoulu, Arkadiateatteri 30p. s.121				Mariassa pahimmillaan 214 potilasta s.120	
1909	Marian sairaalan kolmas laajennus s.124. Kaksi uutta rakennusta eli sisätautien potilaspaviljonki ja hallintorakennus, Hallintorakennuksessa myös sisätautien ja kirurgian poliklinikat, laboratorio, tuberkuloositoimisto, kanslia ja asuntoja Poliklinikka- toiminnan aloittaminen johti kaupungin varoin tuettujen Sörnäisten sairastuvan, Sisä- ja lastentautien poliklinikan ja Eskelinin Kallion klinikan sulkemiseen s.133	Lapinlahdenkadun puolella nyk.Lapinlahdenk.16 00180 Helsinki)	Ark. Lars Sonck		128 uutta, yht. 324 s.132 (maan suurin sairaala)	Mariassa aloitettiin sairaanhoitajaopetus, 6 oppilasta 2-vuotinen koulutus s.134
1910-12	Tilapäissairaloita koleraparakeissa, Hesperian sairaalassa, Vanhalla kaasulaitoksella 1911 Puutarhakatu 4 tuberkuloosisairaalana, Leppäsuon obduktioparakki tuhkarokko-osastona s.137				Mariassa 324	Vapaa potilaiden määrä sisätauti osastolla laski 1906-8 74%:sta 1910-12 64 %:tiin. HKH.IV:2 s193

1912	Tilapäinen lastensairaala vuokrahuoneistoon, etupäässä Oulunkylän lastenkodin lapsille s.139 Liitettiin lastenosastoksi 1915 s.143	Lapinlahdenkatu 31 ja myöh. 27			20	
1912	Mariaan uusi röntgenosasto s.138					
1914	Kulkutautipaviljongit vapautuivat muuhun käyttöön uuden Kulkutautisairaalan perustamisen jälkeen 1914. Kurkkumätäpaviljonki muutettiin tilapäiseksi lastenosastoksi, johon muutti Lapinlahdenkadun tilapäinen lastensairaala, joka lopetettiin.(toimi Mariassa vuoteen 1955) (14) Kolmas paviljonki eristystilaksi. Sairaanhoidajakoululle tila ent. lääkärin asuntoon. Kaksi paviljonkia ym. (100 paikkaa) muutettiin sotasairaalaksi venäläisille haavoittuneille maailmansodan sytyttyä, toimi 1914-17 s.141				Mariassa yht..314. (12) Lasten osastolle 40,(18) eritysosasto 20 paikkaa Sotasairaalalle 70 paikkaa paviljonkeihin ja 30 muualle	vuoden aikana potilaita sisätautios. 1563, (hoitopäiviä 60784) kirurginen os.1162 (hoitopäiviä 18766) ja kulkutauti os. hoitopäiviä 1159 (17)
1916	Marian sairaalan sisätautiosastolla aloitettiin yliopistollinen lääketieteen opetus s.145				314	
1918	Lisäpaikkoja sisätautiosastolle 22 ja kirurgiselle 24.(17) Kansalaissodan aikana hoidettiin valkoisia, punaisia ja saksalaisia haavoittuneita s.147 (17)				v.1920 Mariassa yht 342 paikkaa, joista sisätautios. 214 kirurgian os. 82 lasten os. 40	
1925	Kaupungin avustama yksityinen E. Kuhlefeltin, myöh. J. G. Lindbergin silmäpoliklinikka siirtyi Eiran sairaalasta Marian sairaalaan kirurgian poliklinikalle. s.149				341	
1926	Kirurgian osastolle lisätilaa Vanhaan punaiseen tiilipaviljonkiin, yhteismäärä ei kasvanut s.150				Kirurgia 130	
1929	Lastenosastolle lisätilaa ent. tuhkarokkopaviljongista laajennus valmistui 1930 s.153				20 lisäpaikkaa (yht 60)	

1930	Fysiatrian osasto aloitti tuberkuloosipoliklinikalta ja huoltotoimistolta vapautuneissa tiloissa (siirtyivät uuteen 1929 valmistuneeseen Tuberkuloosisairaalaan) s.151 Sairaanhoidajakoulu muutti asuntoloiineen Mariasta Tuberkuloosisairaalaan				Mariassa yht.356 paikka joista sisätautios. 166 kirurginen os.130 lastenos. 60 HKH V:1 s.353	Radiojohdot sairaalaan 1929 s.152
1934	Ent. tuberkuloosipaviljonki korjattiin sisätautiosastolle s.155					
1936	Lastenpoliklinikka ja neuvola perustettiin korjattuun tuhkarokkopaviljonkiin s.157					
1939-40	Lastenosasto siirrettiin puurakennuksista Kulkutautisairaalaan ja vähän myöh. Kiljavan sairaalaan, josta takaisin talvisodan jälkeen Sisätautien- ja kirurgian osastoista suuri osa evakuoitiin Nikkilän sairaalaan. Kirurgian osaston 62-paikkainen varaosasto perustettiin munkkiniemeläiseen Zachariassenin huvilaan. s.159				364 v.1939, joista sisätautios. 166, kirurginen os.130 lasten os.68 (16)	
1940	Gynekologiset potilaat siirrettiin kirurgian osastolta uuteen Naistenklinikkaan				Mariassa yht.394, joista sisätautios. 166 kirurgian os. 160 lastenos. 68 HKH V:1 s.353	1941 kaupungin sairaaloiden palveluskunnan työaika lyheni 8 tuntiin s. 160
1941	Sodan alettua sisätautien ja kirurgian pitkäaikaispotilaat siirrettiin Nikkilän sairaalaan, josta takaisin vuoden vaihteessa. Lastenosasto kävi evakossa Kiljavalla. S.160					
1943	Sotilaspotilaille varatut 150 paikkaa palautettiin siviilikäyttöön. s.161 lastenosasto siirrettiin pommitusvaaran takia puurakennuksesta tiilirakennuksen alakertaan. s.161					

1944	Marian sairaalan sisätautien osastot 4, 6 ja 7 muutettiin Helsingin yliopiston ruotsinkieliseksi IV sisätautien klinikaksi. s.161 Helmikuun pommituksissa vaurioitui pahiten lasten – ja kirurgian osaston vanhat puurakennukset. Lastenosasto siirrettiin jälleen Kiljavan parantolaan ja suuri osa muista potilaista Nikkilän sairaalaan, josta palattiin syksyllä. s.162 Pommitusvaurioiden korjaus kesti seuraavaan kevääseen.					
1945-46	8-tunnin työaika ensin taloushenkilöstölle 1.7 1945 ja hoitohenkilökunnalle. 1.1 1946 s.163					
1946	Sairaallalle vahvistettiin uudet osastokohtaiset paikkaluvut, yhteensä 427 sairaansijaa (ennen 412) s.163				Yht. 427, joista Kirurgian os. 175 (+11) Sisätaut.os.170 (+4) Lasten os. 82 (+0)	
1947	Lastenosaston korjaus- ja muutostyöt paransi oloja, mutta vähensi 4 paikkaa s.164					sairaalaan perustettiin kaupunginkirjaston haarakirjasto s.165
1950	Paikkoja: Sisätautios.173, kirurg.os.175, lastenosasto 78				426	
1951	Sairaalan hoitajille kunnostettu uusi asuntola Hietalinna tarjosi lähes 100 paikkaa, niin että potilashuoneita ei enää käytetty asuntoina	Hietaniemenk. 7			Yht.426 v.1950	
1952	Sairaalan sairaansijojen määrä laski 407 paikkaan. s.168				407	
1954	Sairaalan uusi 6-kerroksinen keskusrakennus valmistui tuoden mm. uuden ensiapuaseman ja kirurgian osastolle 40 lisäpaikkaa, sairaalan kokonaispaikkaluvuksi 447 s.169	Mechelinikatu 1:n puolelle	Lauri Pajamies		Sairaala hankki henkilökunnalle lisää asuntoja s.171	sairaala vuokrasi Siuntioista lepokoti Lepopirtin toipilaskodiksi (10p)
1955	Sairaala vuokrasi Sipoosta toipilaskoti Ahtelan käyttöönsä, jossa keskim. 13 potilasta päivittäin. Sitä käyttivät myös Auroran ja Malmin sairaalat s.172					

1956	Marian sairaalan lastenosasto lopetettiin ja sen potilaat, lääkärit ja suurin osa henkilökunnasta siirrettiin Auroran sairaalaan s.173. Vapautuneisiin tiloihin kirurgisia osastoja Sairaalan toipilaskotien paikat Siuntion Lepopirtti 28p. ja Sipoon Ahtela 30p. kovassa käytössä s.173					
1950-l	Sairaala joutui jatkuvasti hankkimaan henkilökunnalleen asuntoja. V.1959 Henkilökunnasta 41 % asui sairaalan asunnossa s.177					
1959	Marian sairaala muuttui paikallissairaalaksi, jossa 372 paikkaa s.177					
1961	Sairaalaan Suomen ensimmäinen Munuaiskojeosasto s.179 Kirurgian osastorakennus K1-K2 joutui paloviranomaisten määräämään käyttökieltoon ja se purettiin 1964					
1962	Marian sairaalan sisätautiosasto sai 90 paikkaa lisätilaa Laakson sairaalasta. Mariassa yhteensä 325 + 90 paikkaa Kotisairaanhoito aloitettiin sisätauti- ja kirurgian osastoilla				Sisätautios. 142 kirurgian os. 176 munuaisos. 7	
1963	Sairaala joutui purkamaan ratapihan laajennuksen tieltä alkuperäisen kunnallissairaalan (38 kirurgian paikkaa), entisen tuhkarokkopaviljongin (22 paikkaa) ja entisen asuntokäytössä olleen tarkastuspaviljongin s.182					
1964	Marian sairaalalle kaksi kirurgian osastoa (80 paikkaa) tilapäisesti Laakson sairaalaan, muutettiin pian 45 sisätautiosaston paikaksi s.182. Sisätautiosaston vapautuneet paikat muutettiin Mariassa kirurgian osastoiksi. Vanha kunnallissairaala ns. kuumeosasto purettiin (13)					
1965	Sairaalan paikkamääriin muutoksia, yht 398 sairaansijaa.				Yht..398 Sisätautios. 220 (joista	

	Henkilökuntaa yht. 547, joista 44 lääkäriä, 1 kemisti sekä yliopiston palkkaamina 8 lääkäriä s.183				135 Laakson sair:ssa) Kirurgian os. 178	
1970	Potilaspaikat lähes ennallaan, vahvistetut 399, käytössä 357 (6)				Yht. 399 (paikoista 135 Laakson sairaalassa)	
1972	Sisätautiosaston paikkaluku laski 199 paikkaan					
1973	Marian laaja korjausohjelma alkoi Ensiapuaseman laajennuksella. sairaalassa vahvistettu yht. 417 paikkaa, (käytössä 427) ent. Lauttasaaren yhteiskoulun rakennus muutettiin 100-paikkaiseksi sisätautien kroonikkorakennukseksi seuraavana vuonna, paikkoja 102 enemmän eli 519 (käytössä 396) (7,15)	Lauttasaaren yhteiskoulu, Haahkakuja 5			417 v.1973 519 v.1974	
1975-76	Korjaukset jatkuivat 1975 vahvistettu paikkaluku 491,käytössä 401 paikkaa, 1976 vahvistettu paikkaluku 491, käytössä 430 (8) s.54 Paikkoja lisäksi suljettiin (148-86) hoitajapulan takia. Kirurgian osasto 4 vuokrattiin Kaivopuiston Sairas- ja Vanhainkodille 1.4 1975 alkaen Yksi kirurgian osasto lakkautettiin paloturvallisuussyistä Boijen sairaalasta vuokrattiin 10 paikkaa (30)				491, joista vain 234 itse Mariassa, Laaksossa 155 ja Lauttasaassa 102	
1977-78	Marialla yhä 155 paikkaa Laakson sairaalassa ja 99 Lauttasaassa s.54, yhteensä paikkoja 488 s.59 Kirurgian osasto 4 oli alkuvuoden vuokrattuna Kaivopuiston Sairas- ja Vanhainkodille. Kuitenkin osasto oli vuokrannut 10 sairaansijaa naispotilaille Boijen sairaalasta. Sairaalan käytössä toipilaskotina oli Virkamiesliiton omistama 35-paikkainen Ahtela Sipoossa. (19)				488, joista Marian omalla kirurgianos. 150 paikkaa ja sisätautios.84 paikkaa (19)	
1980-81	Marian vahvistettu sairaansijamäärä v.1981 oli 550+10, mutta 62 paikkaa oli suljettu korjaustöiden takia (9)(25) paikoista 192 Laaksossa. Marian sairaalan itäinen poliklinikka tarjosi avohoidon erikoislääkäripalveluja	Itäinen poliklinikka Kettutie 8, 00800 Hki			yht. 488 paikkaa	Henkilöstöä 790, Itäisellä poliklinikalla 137

1983	Mariassa toimi siätautios. 183 -paikkaisena ja kirurgian osastot 150-paikkaisena. Marialla oli käytössä Laakson sairaalassa 93 sisätautien akuuttipaikkaa ja 62+7 pitkäaikaishoidon paikkaa. Lisäksi 20-paikkainen kotisairaanhoidon yksikkö. Sairaalalla oli Virkamiesliiton Ahtelan toipilaskodissa 33-40 toipilashoitopaikkaa (27) Marian sairaalan Itäisestä poliklinikasta ja Myllypuron sekä Roihuvuoren sairaskodeista muodostettiin Herttoniemen sairaala (31)				yht. 488, joista Mariassa 343	
1984	Mariasta siirrettiin 155 Laakson sairaalassa sijainnutta paikkaa Laakson sairaalan hallintaan 1.12.1984. Lauttasaaren pitkäaikaissosastolla 99+10 paikkaa (21) Entinen desinfektiovierasmaja muutettiin lasten päiväkodiksi (15)				yht.488 p s.48 1.12.1984 jälkeen 343 (21)	
1985	Marian sairaalan lisärakennus valmistui (24)				333 + 10	
1987	Maria toimi erikoissairaalana ja sisätautien ja kirurgian päivystyssairaalana. Lauttasaaren osasto siirrettiin 1.1.1987 Kivelän sairaalan osaksi. (28) Mariassa dialyysiyksikkö s.19 s.31				Yht.234, joista sisät. os. 91 kirurgian os.143	
1989	yht.228 sisät. 91+kir.os.123 s.39 (10)				Yht. 228	
1991-92	s.26, s.29				91 + 137, 94 + 127	
1993	kirurgian os 94, sisätauti os.127 v.1993 kirurgia 107+sisätautios. 114 v. 1994				yht.221	
1995	s.29, 1996 196p s.39 (11)				Yht. 196 105-115	
1997	s.37 yht.196				97 + 99	
2000	Marian sairaala liitettiin osaksi HUS-yhtymää, (16) ei enää tilastoja sairaaloittain ????			HUS		

--	--	--	--	--	--	--

Lähteet:

Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia (kun lähdeviitteessä pelkkä sivunumero)

J. E. Railo: Helsingin Tilapäinen Kuumelasaretti, teoksessa Hippokrates 1987 s.99 (2), s.109 (3), s.113 (4), s.122 (5)

Helsingin kaupungin historia IV – V

HKT I:55-56, Terveysten- ja sairaanhoito 1970, Jälkimmäinen osa, Tilastollinen katsaus. s.taulusto 40 (6)

sama sarja 1939-41 s.taulusto 58 (16)

Helsingin kaupungin tilastollisia selvityksiä A, terveydenhuolto 1973-74 s.58 (7)

sama sarja 1975-76 s.54 (8)

Helsingin kaupunki Tilastokeskus, Tilastoja 1983 D:1; Terveidenhuolto 1980-1981 s.59 (9)

Helsingin kaupungin terveysvirasto, Terveidenhuollon vuositilatot 1989 s.39 (10)

Terveidenhuollon laitokset ja viranomaiset 1993 s.121; 1996, Stakes luetteloita 11, s.39 (11)

Helsingin kaupungin Tilastollinen Vuosikirja 1915 s.179 (12)

J. E. Railo: Marian sairaala 1884 – 1984. s8 (13), s.11 (14), s.13 (15)

Helsingin kaupungin terveysviraston selvitys sairaalapaikoista 2.12.2003 (julkaisematon)(Aino Ukkonen) (16)

Helsingin kaupungin tilasto I. terveyden- ja sairaanhoito 5. 1914. Helsinki 1916. s. 73*; Sama sarja 1918-20 s.54,.59 (17)

Årsberättelse från Maria sjukhus i Helsingfors för år 1914. Avgiven av D:r Jarl Hagelstam, N:o XX. Helsingfors 1915. s.12 (18)

Marian sairaala 1978, Helsingin kaupungin vuosikertomus, B Hallintokuntien toimintakertomukset, C 1d, s.1-2 (19)

Årsberättelse från Maria Sjukhus i Helsingfors för år 1895. Helsingfors 1896 s.60-64 (20)

Helsingin kaupunki Terveysvirasto. Terveidenhuollon kertomus vuoden 1984 toiminnasta. s5 (21)

Årsberättelse från Maria sjukhus i Helsingfors för år 1895. s.5 (22)

sama sarja 1900 s.1-3 (23)

Helsingin kaupunki Terveysvirasto: Terveidenhuollon kertomus vuoden 1985 toiminnasta s.4 (24)

Helsingin kaupungin vuosikertomus B Hallintokuntien toimintakertomukset, Terveidenhuolto 1980 C 1:36,37; Terveidenhuolto 1981 s.C:1:75 (25)

Terveidenhuollon laitokset ja viranomaiset 1993 s.121, 1994 s.15-16 (26)

Helsingin kaupungin vuosikertomus, B Hallintokuntien toimintakertomukset C 1, Terveidenhuolto 1983 s. C 1:46 (27)

Helsingin kaupunki Terveysvirasto: Terveidenhuollon kertomus vuoden 1987 toiminnasta s.33 (28)

Hälsovårdsnämndens i Helsingfors årsberättelse för 1909 s.117, 123, 125-129

Marian sairaala 1975, Helsingin kaupungin vuosikertomus, B Hallintokuntien toimintakertomukset N:o 31d, s.1 (30)

Helsingin kaupungin vuosikertomus, B Hallintokuntien toimintakertomukset C 1, Terveidenhuolto 1983, s. C 1:47 (31)